

A jelenkor és a marxista filozófia fejlődése

WIRTH ÁDÁM

Nem egészen egy esztendő leforgása alatt a kommunista világmozgalom két nagy jelentőségű dokumentuma látott napvilágot. Az elmúlt év végén jelent meg a *kommunista és munkáspártok második Moszkvai Nyilatkozata*, nyolc hónappal ezt követően, ez év derekán pedig nyilvánosságra hozták a *Szovjetunió Kommunista Pártja programtervezetét*, amelyet a *XXII. kongresszus* megvitatott és az *SZKP új programjaként* elfogadott. Mindkét dokumentum megjelenése olyan történelmi esemény volt, amely méltán vonta magára nemcsak a kommunista mozgalom, de az egész világ közvéleményének figyelmét, és egészen rövid idő távlatából is teljes biztonsággal megállapíthatjuk, hogy lényeges befolyást gyakorolt az egész világfejlődésre. Ez a két dokumentum egyben a marxista—leninista gondolkodás fontos mérföldköve is. Az az érdeklődő fogadtatás, amelyben barát és ellenség egyaránt részesítette; mutatja, hogy végre teljesen a múlté az az idő, amikor a marxizmus—leninizmus tanításait el lehetett hallgatni, el lehetett titkolni a nagy tömegek előtt, száműzni lehetett a politikai és tudományos élet fórumairól. A marxista-leninista írások közül egyetlen egy sem terjedt el olyan gyorsan és széles körben az egész világon, mint ez a kettő, hirdetve mindenütt a marxista—leninista elmélet erejét és életrevalóságát. Ma már a marxizmus legelszántabb ellenfelei is — gyakran éppen azzal a dühvel és ideológiai eszközeiknek kétségbeesett koncentrálásával, amellyel a marxizmus minden új megnyilvánulását támadják — kénytelenek elismerni azt a tényt, hogy a marxizmus—leninizmus elmélete korunk legjelentősebb, legátfogóbb és legbefolyásosabb tanítása.

Az antimarxizmus különböző irányzatainak még nem is olyan régen fő ideológiai fegyvere az a mesterségesen létrehozott és széles körben terjesztett legenda volt, hogy a marxizmus, mint a XIX. század terméke, ma már elavult, nem képes többé választ adni korunk új problémáira. Így próbálták a marxizmus tudományos tanításait — miután azt megsemmisíteni sem terrorral, sem agyonhallgatással, sem tudományos érvekkel nem tudták — múzeumba küldeni, illetve olyan revízió alá venni, mely azokat forradalmi tartalmuktól megfosztaná. A Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP új programja csattanós válasz volt ezekre a mesterkedésekre és beszédes bizonyítéka annak, hogy a marxizmust nem lehet múzeumba tenni, a marxizmus élő, eleven tanítás, amely korunk legégetőbb problémáira ad tudományos választ, s az egyedüli tudományos elmélet, amely erre képes. A marxizmus megszületése óta eltelt több mint egy évszázad meggyőző próbája volt a marxizmus helyességének, napjainkban pedig, amikor a történelmi fejlődés sodrása még hevesebb lett, a társadalmi változások fonala még bonyolultabbá vált, minden eddigénél világosabban megmutatkozik a marxizmus ereje, az a képessége, hogy nem-

csak eligazítást ad a társadalmi jelenségek bonyolultságában, de tudományosan megalapozott, biztos vezérfonal a forradalmi cselekvéshez is.

A marxista—leninista alkotó gondolkodásnak ezek a történelmi jelentőségű megnyilvánulásai arra köteleznek minden marxistát, a marxista elméleti, tudományos és propaganda munka valamennyi ágának dolgozóját, hogy a marxizmus—leninizmus legújabb eredményeihez igazítsa saját munkáját, ennek fényében kritikusan és önkritikusan vizsgálja meg tevékenységét, használja fel mindazt az elméleti eredményt, erőforrást, műniciót és ösztönzést, amely ezekben a történelmi dokumentumokban van, összpontosítsa minden erejét az ott megjelölt történelmi feladatok megoldására. Nincs az elméleti munkának egyetlen területe sem, — akár a politikai gazdaságtan, akár a marxista filozófia, akár a történettudomány vagy bármely más marxista társadalomtudomány fejlődéséről van szó — amelyre ne lennének döntő hatással ezek a marxista politikai gazdaságtan, filozófia stb. legújabb eredményeit is magukban foglaló történelmi dokumentumok.

A marxista filozófia fejlődése szempontjából ismételten választ kaptunk arra az alapvető kérdésre: hol keressük a filozófia fejlődésének fő útját, a tudálékos spekulációk, a tudományos sznobizmus és arisztokratizmus áporodott levegőjében, távol az élet sodrától, a gyakorlat izgalmaitól és izgató követelményeitől, — vagy a forradalmi gyakorlat sűrűjében, annak feladataival birkózva, tapasztalatait általánosítva, a filozófiai munkát fenntartás nélkül a forradalmi fejlődés szolgálatába állítva? A Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP programtervezete azt bizonyítja, hogy a marxista filozófia számára csak ez az utóbbi út járható. A marxista—leninista elméleti gondolkodás — s ezen belül a marxista filozófia — legyőzhetetlen ereje többek között éppen abban van, hogy a forradalmi gyakorlattal való elszakíthatatlan kapcsolatban fejlődik, azt tükrözve és szolgálva, mindig a jelenkor alapvető problémáira keres és talál választ.

Korunkban az emberiség három alapvető problémával áll szemben:

Az *első probléma* a társadalmi fejlődés irányát veti fel. Hogyan jut el az emberiség az egyre elviselhetetlenebb ellentmondásokban vergődő kapitalista társadalomból az új osztály nélküli, szocialista, illetve kommunista társadalomba, amely megszabadítja az embereket a kizsákmányolás minden formájától? Milyen távlatokat nyit az emberiség számára az új, kommunista társadalom?

A *második probléma* a háború és a béke kérdése. El tudja-e kerülni az emberiség a minden eddiginél pusztítóbb világháború borzalmaival, milyen reális erők biztosítják a békét, milyenek a béke megőrzésének perspektívái a közelebbi és a távolabbi jövőben?

A *harmadik probléma* a gyarmati elnyomás alatt szenvedő, a szabadságukért és függetlenségükért harcoló népek sorsa. Hogyan szabadulnak meg ezek a népek a gyarmati elnyomás igájától, majd pedig hogyan tudják felszámolni azt az évszázados gazdasági és kulturális elmaradottságot, amely elsősorban az imperialista kizsákmányolás következménye?

Ezekre a problémákra adnak tudományosan pontos, a jelenlegi világ-helyzet, a társadalmi viszonyok változásainak, a társadalmi erők mozgásának beható vizsgálatán, a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek elmélyült elemzésén alapuló választ a kommunista mozgalom nagy jelentőségű dokumentumai. Korunk égető problémáira nem lehetett kész sémák alapján, ismert igazságok elvont ismételtetésével válaszolni. A tények, a valóság tudományos

vizsgálatára, elmélyült gondolkodásra, a marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazására és továbbfejlesztésére volt szükség. Ennek a munkának a során a marxista—leninista tudomány még mélyebbre hatolt a társadalmi összefüggések, a társadalmi törvényszerűségek feltárásában. A marxista—leninista világnézet — mint már annyiszor — most is kiállta a próbát, a kommunista világmozgalom forradalmi elmélete és dialektikus módszere még jobban megszilárdult és újabb tapasztalatokkal gazdagodott. Mindez nemcsak a marxista filozófia nagy erejét és új eredményeit jelzi, de egyben megmutatja a marxista filozófia fejlődésének irányát is. Azt bizonyítja, hogy a marxista filozófia csak a kommunista világmozgalom szerves részeként, korunk alapvető problémáival való eleven kapcsolatban fejlődhet, úgy, hogy tudományos vizsgálatainak középpontjába a legfontosabb kérdéseket, korunk alapvető problémáit állítja.

Filozófiai frontunk helyzetét és feladatait másfél évvel ezelőtt megvitatta a kommunista filozófusok aktívája, ahol iránymutató dokumentum született a filozófiai munka számára. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy ez a dokumentum az említett követelmény szempontjából helyesen állapította meg a filozófiai munka irányát. A tézisek, amelyek „A filozófia lenini pártosságáért” címet viselik, a pártosság egyik legfontosabb követelményeként emelik ki, hogy figyelmünket elsősorban a munkásosztály, a párt harcai szempontjából legfontosabb kérdésekre kell irányítani. „A filozófia pártossága — mondják a tézisek — az a meggyőződés, elhatározás és magatartás, mely a tudományos munka egészét a szocializmus, a kommunizmus győzelméért vívott küzdelem szolgálatába állítja.”

Ennek a felfogásnak megfelelően a tézisek a marxista—leninista elmélet és ezen belül a filozófia mai fejlődését meghatározó tényezőket korunk alapvető problémáiban keresték és elsősorban három tényezőre mutattak rá. *Elsősor* : a két társadalmi rendszer világméretű küzdelmére és az ezzel kapcsolatos ideológiai harcra. *Másodszor* : a hazánkban végbemenő történelmi változásokra, társadalmunk fejlődésére (ami a magyar marxista filozófusok feladatainak sajátosságait meghatározza). *Harmadszor* : a tudomány és a technika fejlődésére. A tézisek megjelenése óta eltelt idő kevés ahhoz, hogy a megjelölt irányban megindított munka részletes eredményeiről számot adjunk. A filozófiai élet legfontosabb területein ebben a szellemben kezdődött meg a munka. Tükröződik ez az egyes intézmények tudományos terveiben és a filozófiai irodalomban, többek között a Filozófiai Szemlében is. Javulás mutatkozik a filozófiai propagandában, az egyetemi filozófiai oktatásban is. De nem lehetünk megelégedve ennek a munkának a céltudatosságával és lendületével. Nem egy magyar filozófusnak bátrabban és önkritikusabban kellene szakítania korábbi — éveken keresztül beidegződött — szemléletével, amely a jelenkor problémáitól elforduló arisztokratizmus, az elavult sémákhoz ragaszkodó dogmatizmus, a marxizmus—leninizmus pártosságát csorbító álobjektivizmus formájában akadályozza a napirenden levő feladatok megoldását.

A nemzetközi kommunista mozgalom nagy jelentőségű dokumentumai még jobban megerősítenek bennünket abban, hogy a filozófiai tézisekben kitűzött feladatokat nem lehet kampány feladatoknak tekinteni, amelyeket egy-két látványos gesztussal elintéztnek tekinthetünk, nem időleges — az aktuális politikai helyzet által megkövetelt — kitérőről van szó, hanem a marxista—leninista filozófia fejlődésének fő irányáról, tehát a marxista filozófusok alapvető és hosszú időre szóló feladatairól.

*

A Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP új programja nemcsak a marxista—leninista filozófia fejlődésének fő irányában ad eligazítást, de konkrétan is kijelöli azokat a kérdéseket, amelyek jelenleg a marxista—leninista elméleti gondolkodás középpontjában állanak, összefoglalja és általánosítja ezekben a kérdésekben a marxista gondolkodás eddigi eredményeit és ösztönzést ad a további elmélyült filozófiai, közgazdasági, történelmi stb. tudományos elemző munkához.

Ilyen kérdés korunk fő tartalma és jellegzetessége. Ennek a kérdésnek alapvető módszertani jelentősége van az összes többi probléma szempontjából, hiszen helyes tisztázása kulcsot ad azok megközelítéséhez is. Érthető tehát, hogy ebben a kérdésben különösen fontos az elvi tisztázottság és következetesség. Már az 1957-es Moszkvai Nyilatkozat megállapította, hogy korunk fő tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött el. Az 1960-as Nyilatkozat megerősítette ezt a tételt és kiegészítette azt korunk fő jellegzetességének jellemzésével. Korunk fő jellegzetessége — állapította meg —, hogy a szocialista vilárendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik. „Az emberi társadalom történelmi fejlődésének fő tartalmát, fő irányvonalát és fő sajátosságait korunkban a szocialista vilárendszer, azok az erők határozzák meg, amelyek az imperializmus ellen, a társadalom szocialista átalakításáért harcolnak. Az imperializmus semmiféle erőlködése nem állíthatja meg a történelem előrehaladását. Létrejöttek a szocializmus további döntő győzelmének szilárd előfeltételei. A szocializmus teljes győzelme elkerülhetetlen.”

Korunk fő tartalmának és jellegzetességének további elemzése és részletes kibontása a marxista elméleti munka fontos és bonyolult feladata. Ismeretes, hogy ebben a kérdésben különféle helytelen, antimarxista, revizionista és dogmatikus, vagy kifejezetten polgári nézeteket kell visszaverni. A revizionizmus egyik fő elméleti bázisa volt 1956-ban az a gondolat, amely korunk fő tartalmából éppen a leglényegesebbet, a kapitalizmus és a szocializmus növekvő jelentőségű harcát, a szocializmus előretörését zárta ki, illetve helyezte át a távoli jövőbe és korunk alapvető ellentmondását valamiféle általános demokratizmus és antidemokratizmus, a háború és a béke ellentmondásában jelölte meg. Korunk fő tartalmának ilyen szemlélete nemcsak a szocialista vilárendszer és a szocializmusért harcoló összes erők világtörténelmi szerepével szemben tesz vakká, de lehetetlenné teszi a béke és a demokrácia védelméért vívott harc reális feltételeinek és perspektívájának a megértését is. Az ilyen felfogást tehát mint elméletileg helytelent és politikailag káros el kellett vetni.

Nem segít korunk tartalmának mélyebb megértésében az a dogmatikus felfogás sem, amely látja ugyan a kapitalizmus és a szocializmus harcát és helyesen hangsúlyozza ennek meghatározó jelentőségét, de ezt a harcot elvontan szemléli, nem ismeri fel ennek összefüggéseit olyan kérdésekkel, mint a háború és béke problémája, a demokrácia védelme a monopóliumok reakciós uralmával szemben, a nemzeti függetlenségi mozgalmak fellendülése. Korunk fő tartalmának kiemelése nem jelentheti, hogy mindezekről a kérdésektől — a szocializmus világméretű előretörésének konkrét történelmi feltételeitől — eltekintünk. Ellenkezőleg arra van szükség, hogy kimutassuk a kapitalizmus és a szocializmus harcának szoros összefüggését mindezekkel a problémákkal és korunk fő tartalmát a maga konkrétságában és sokrétűségében vizsgáljuk. Erre mutat példát a Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP programjának nemzetközi része.

Korunk fő tartalmát igyekeznek meghamisítani a burzsoá ideológia különféle képviselői a Vatikántól kezdve a marxizmusnak ma már nyíltan hátatfordító szociáldemokrata reformistákig. Akadnak közöttük, akik mit sem törődve a tényekkel a kapitalizmus nagy lehetőségeiről, várható általános fellendüléséről beszélnek és nyíltan védelmezik a kapitalizmust, harcoss „kiáltványokat” szerkesztenek a védelmében. Mások már felismerték, hogy egyre reménytelenebb nyíltan védelmezni a kapitalizmust, s ezért a kapitalizmus „transzformációját” hirdetik. Azt állítják, hogy a kapitalizmus gyökeresen megváltozott, igazságtalan kizsákmányoló társadalomból „népi” kapitalizmussá vált. Jellemző, hogy gombamódra szaporodnak a különféle reakciós utópiák, amelyek a „kevert” társadalom és a „népi” kapitalizmus előnyeit hirdetik a valódi szocializmussal szemben. „Az imperializmus ideológusai, reformista és revizionista cinkostársaikkal egyetemben, különös súlyt helyeznek arra, hogy meghamisítsák korunk jellegét — hívta fel a figyelmet Hruscsov elvtárs. — Ennek a hamisításnak egészen határozott célja van: a nép nagy tömegeit megzavarni, a forradalmi útról letéríteni, az imperializmus szekeréhez láncolni, a dolgokat olyan színben feltüntetni, mintha a kapitalizmus nem az utolsókat rúgná, hanem éppen a szocializmusba való szándékos, „evolúciós” belenövést hajtáná végre. Ez a kapitalizmus úgynevezett „átalakulásának” hírhedt elmélete... Magától értetődik, hogy ezeket az ideológiai diverziókat le kell lepleznünk, s szembe kell állítanunk velük a korszakról adott tudományos jellemzésünket.”

A korszak jellegéről, fő tartalmáról, a fejlődés irányáról folyó vitában a mi oldalunkon van a marxizmus—leninizmus elmélete, amely lehetővé teszi a helyzet tudományos elemzését és a tudományos előrelátást, kristálytiszta érveket ad a vitához s ezért legyőzhetetlen fegyver az ideológiai harcban. De még az elméleti érveknél is súlyosabban esik a latba a szocializmus diadalmas valósága, amely egyben megerősíti és gazdagítja elméleti érveinket is. A fejlődés irányának problémája ma már nem csupán elméleti kérdés: a szocializmus győzelmes előrenyomulása történelmi tény, a kommunista társadalom felépítése pedig nem csupán távoli végcél, hanem elérhető gyakorlati feladat. Ez tükröződik az SZKP nagyszerű programjában is.

Az SZKP harmadik programját a párt első két programjának a megvalósítása előzte meg. Ennek során a szocializmus, amelynek elkerülhetetlenségét Marx és Engels tudományosan megjövendölte, a szocializmus, amelynek építési tervét Lenin kidolgozta, a Szovjetunióban valósággá vált. A szocializmus megvalósítása a Szovjetunióban felmérhetetlen gyakorlati és elméleti jelentőséggel bír a világ összes népei számára. Itt gyülemlettek fel először gyakorlati tapasztalatok a szocializmus felépítésére vonatkozóan, itt lehetett először a gyakorlatban ellenőrizni a tudományos szocializmus elméletének helyességét és továbbfejleszteni ezt az elméletet a szocializmus építésének viszonyai között. „A szovjet nép önfeláldozó munkájának, a Szovjetunió Kommunista Pártja elméleti és gyakorlati tevékenységének eredményeképpen az emberiség egy megvalósult szocialista társadalommal és a szocializmus építésének gyakorlatban a kipróbált tudományával gazdagodott.” Ez a „nyereség” az emberiség számára ma is kiapadhatatlan forrása a marxista-leninista elmélet alkotó fejlődésének, a marxista teoretikusok elsőrendű kötelessége behatóan tanulmányozni és elemezni a világ első győztes szocialista forradalmának tapasztalatait.

A második világháború után az első győztes szocialista forradalmat újbak követték. Az európai és ázsiai országokban végbement szocialista forra-

dalmak sorozatát a program a világtörténelem legnagyobb eseményének nevezi 1917 óta. A szocializmus már nem egy állam kereteiben fejlődik: létrejött a szocialista világrendszer. Az új szocialista országok létezése és fejlődése ismételtén igazolta, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalatai nem egyedülállóak és nem csupán egy nemzet fejlődésére érvényesek. A történelem igazolta, hogy a szocialista forradalomnak és a szocializmus építésének több olyan *fő törvényszerűsége* van, amely egyformán érvényes a szocializmust építő minden országra. Megismerni ezeket a törvényszerűségeket, elsajátítani alkalmazásuk tudományát, tanulmányozni alkalmazásuk konkrét feladatait az egyes országokban a szocializmus építését vezető kommunista pártok központi feladata, melynek megoldásához az ideológiai front munkásainak tevékenyen hozzá kell járulniuk. Ez a munka a legfontosabb mozgatórugója a marxista filozófia fejlődésének is. Különösen a történelmi materializmus előtt állnak jelentős feladatok. Ezen a helyen még csak felsorolni sem lehet azokat a kérdéseket, amelyek a történelmi materializmus alkotó alkalmazását és továbbfejlesztését követelik meg. Csak megemlítünk néhányat ezek közül.

A történelmi materializmus művelőinek az eddigénél nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a szocialista világrendszer fejlődéstörvényei vizsgálatára. A szocialista világrendszeren belül nemcsak az egyes országokban jönnek létre új típusú társadalmi viszonyok, új társadalmi viszonyok jönnek létre a szocialista országok között is, a társadalmi fejlődés törvényei sajátos közegben érvényesülnek. Ezek tudományos megismerése fontos elméleti feladat. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme mellett újabb szocialista forradalmak győzelme lehetővé teszi, hogy szélesebb alapokon vizsgáljuk az osztályharc törvényszerűségeit és sajátosságait a szocializmus építésének időszakában. Ezeknek a tapasztalatoknak az elméleti feldolgozása nemcsak az adott országok további szocialista fejlődése szempontjából jelentős, de igen fontos a többi országok számára is, amelyek még a szocialista forradalom előtt állnak. A szocialista világrendszer országaiban a szocializmus végérvényesen győzött. Több országban már lerakták a szocializmus alapjait, más országokban pedig a közeljövőben rakják le. A szocializmus felépítésével ezekben az országokban is befejeződik a szocializmusba való átmenet korszaka. Az eddigénél is bővebb anyag áll rendelkezésünkre az átmenet törvényszerűségeinek az átmeneti korszak és a felépült szocializmus viszonyának vizsgálatához.

A szocialista forradalom fejlődése nemcsak a szocialista világrendszer országaiban vet fel új kérdéseket. Az élet a szocialista forradalom perspektíváit feszegeti a többi országokban is és ez megfelelően tükröződik a kommunista világmozgalom történelmi jelentőségű dokumentumaiban. Mind a Moszkvai Nyilatkozat, mind pedig a program nagy figyelmet fordít a szocialista forradalom kérdéseinek a fejlett tőkés országokban. Ezekben az országokban a szocialista forradalom sok vonatkozásban más feltételek között érlelődik, mint azokban az országokban, ahol korábban diadalmaskodott, noha az alapvető törvényszerűségek itt is közösek. Nyilvánvaló, hogy ebből a helyzetből számos kidolgozásra váró elméleti feladat következik. Megint más módon vetődnek fel a kérdések a volt gyarmati és a gazdasági fejlődésben elmaradott országokban. Ezeknek az országoknak a nem kapitalista fejlődés útján való haladása, egyike azoknak a problémáknak, amelyek megoldása nagy szerepet játszik a marxista—leninista elmélet alkotó fejlődésében.

A szocializmus nagyszerű sikerei a Szovjetunióban és a többi szocialista országban lehetővé teszik, hogy a marxista—leninista gondolkodás az eddigi

tapasztalatok általánosítása mellett messzebb tekintsen előre is, a kommunizmus teljes győzelme felé. Az SZKP új programjának kidolgozásával a kommunizmusról szóló tudományos tanítás új fontos fejezete nyílik meg.

A program a marxizmus történetében először a kommunizmus sokoldalú tudományos meghatározását adja. „A kommunizmus osztály nélküli társadalmi rendszer, amelyben a termelési eszközök egységes köztulajdonban vannak, ahol megvalósul a társadalom valamennyi tagjának teljes társadalmi egyenlősége, ahol az emberek sokoldalú társadalmi fejlődésével együtt az állandóan fejlődő tudomány és technika alapján nőnek a termelőerők, ahol a társadalmi gazdagság minden forrása teljes bőségében buzog és megvalósul a nagyszerű elv: „Mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint.” A kommunizmus a szabad és öntudatos dolgozók magas szervezetségű társadalma, amelyben megszilárdul a társadalmi öngazgatás, a társadalom javára végzett munka mindenki számára elsődleges létszükségletté, felismert szükségsszerűséggé válik, képességeit mindenki a leghasznosabban fogja gyümölcsoztetni a nép javára.”

A kommunizmus győzelmének programja tudományos terv, amelyben a társadalom törvényszerűségeinek mély ismerete testesül meg, amelynek minden tétele a marxizmus—leninizmus gyakorlatban kipróbált tanításaira, s a tények tudományos elemzésére épül. Ez már önmagában is a társadalomtudományok érdeklődésének középpontjába kell hogy állítsa az SZKP programját. Az emberiség történetében először született meg a társadalom gyökeres átalakításának, a kommunizmus teljes felépítésének ilyen konkrét, a megvalósítandó feladatok határidejét is magában foglaló programja. Ez is mutatja a történelmi materializmus tanításának helyességét arról, hogy az emberi elme számára nemcsak a természet törvényszerűségei hozzáférhetők: feltárhatók és felhasználhatók a társadalmi fejlődés objektív törvényei is. S íme a kommunizmus felépítésével az ember végrehajtja az ugrást a vak szükségsszerűség birodalmából a felismert szükségsszerűség: a szabadság birodalmába. Mint ahogy az atomenergia titkának feltárása és a világűr meghódítása beláthatatlan lehetőségeket nyit meg az ember előtt a természet törvényszerűségeinek további megismerésében és a természet újabb jelenségeinek birtokbavételében, ugyanúgy a kommunizmus felépítése konkrét programjának kidolgozása és valóraváltása szélesre nyitja az utat a társadalmi törvényszerűségek még mélyebb megismeréséhez és a társadalmi folyamatok tudatos, szervezett irányításához.

Az SZKP programja a kommunizmus felépítésének konkrét tervét egy országra, a Szovjetunióra vonatkozóan dolgozta ki. A program elvi-elméleti jelentősége azonban túlnő egy ország határain, megvalósításának gyakorlati hatása kiterjed az egész emberiségre. A népek joggal látják a programban saját jövőjüket is. Különösen vonatkozik ez a szocialista országokra — köztük hazánkra — ahol a szocializmus felépítésével történelmileg rövid időn belül ugyancsak napirendre kerülnek a kommunizmus építésének feladatai. A szocialista országok ma még a fejlődés különböző fokán vannak. „A szocialista államok fejlődése az egységes szocialista világrendszer keretében, e rendszer törvényszerűségeinek és előnyeinek kihasználása azonban — állapítja meg az SZKP programja — lehetővé teszi számukra, hogy csökkentsék a szocialista építés időtartamát, és megnyitja előttük azt a távlatot, hogy többé-kevésbé egyidejűleg, egyazon történelmi korszakban térjenek át a kommunizmusra.” Ez a körülmény méginkább fokozza annak szükségességét, hogy elméleti

munkánkban már most nagyobb figyelemmel foglalkozunk a kommunizmusba való átmenet törvényszerűségeivel.

Ezeknek a törvényszerűségeknek mélyebb tanulmányozása, konkrétizálása és alkalmazása meghatározott feladatokat hárít a filozófusokra is. Nem kívánjuk ezen a helyen ezeket a feladatokat részletesen felsorolni, hiszen ezek a társadalom életének minden területén nagy számban vetődnek fel. Elég megemlíteni csak a legfontosabbakat.

A kommunizmus győzelméhez mindenekelőtt létre kell hozni a kommunizmus anyagi és műszaki alapját. A történelmi materializmus művelőinek komoly tennivalói vannak azon a téren, hogy az eddiginél részletesebben tárják fel a mély összefüggést a kommunizmus anyagi és műszaki alapja, valamint a társadalom egyéb területein végbemenő változások között, konkrétan kidolgozzák a technikai haladás társadalmi és világnézeti problémáit. A kommunizmus anyagi és műszaki alapjának létrehozásában és fejlődésében mindinkább növekszik a tudomány szerepe. A fejlődés olyan irányban hat, hogy a tudomány teljes mértékben közvetlen termelőerővé válik. A tudomány fejlődése azonban rendkívül bonyolult folyamat. A tudományos megismerés elmélyülésével részben új tudományok születnek, s fokozódik a tudományok differenciálódása, részben növekszik a különböző tudományágak együttműködésének és komplex fejlesztésének szükségessége. Ebben a helyzetben különösen nagy a filozófia, a helyes világnézet jelentősége, amely általánosítja a tudomány új eredményeit és megvilágítja a tudományos megismerés bonyolult útját, választ ad a fejlődés által felvetett világnézeti, filozófiai problémákra.

A kommunizmus anyagi és műszaki alapja létrehozásához hasonlóan számos elméleti feladatot állít a filozófusok elé a szovjet állam fejlődése és a szocialista demokrácia továbbfejlesztése is. Az SZKP programja az egész marxista államelmélet fejlődése szempontjából nagyjelentőségű megállapításokat tesz a szocialista állam fejlődésének új szakaszáról. A szovjet nép által megtett út egyik legfőbb tanulsága, hogy a szocializmus győzelmének elengedhetetlen feltétele a proletárdiktatúra megvalósítása. Ez a tanulság valamennyi kommunista párt politikájának sarkköve. „Bármilyen formában is menjen végbe az átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, ez csak forradalom útján lehetséges. Bármennyire különfélék is a szocializmus építésének időszakában az új, népi államhatalom formái, egy a lényegük, a *proletárdiktatúra*, amely nem más, mint az igazi demokrácia, demokrácia a dolgozó tömegek számára.” — olvashatjuk az SZKP programjában. A proletárdiktatúra a Szovjetunióban már teljesítette történelmi hivatását: biztosította a szocializmus győzelmét. A szovjet társadalomban végbement változások eredményeként az állam, amely a proletárdiktatúra államaként jött létre, népi állammá, az egész nép érdekeit és akaratát kifejező szervvé alakult át. Ezt a történelmi átalakulást és a szocialista demokrácia egész további fejlődését általánosítani kell a marxista filozófiában is.

A marxista filozófia feladatai közé tartozik az is, hogy elemezze és megvilágítsa a tudati, világnézeti-erkölcsi tényezők növekvő szerepét a kommunizmus felépítésében. Az SZKP programja sorra veszi közülük a legfontosabbakat és kijelöli ezen a területen a párt feladatait. Világos azonban, hogy a marxista filozófiában is részletesebben ki kell dolgozni a társadalmi tudat kommunista átforgalmazásának törvényszerűségeit. Vegyük például a marxista etikát. A marxista etika fejlődése szempontjából is nagyjelentőségű, hogy a program

világosan és tudományos alapokon megfogalmazta a kommunizmus építőjének erkölcsi kódexét. A marxista etikusok, filozófusok feladata azonban részletesen megvilágítani ennek az erkölcsi kódexnek az elvi alapjait, az életben tanulmányozni a kommunista erkölcs térhódítását és minden erejükkel segíteni ezt a folyamatot.

Ebből a vázlatos áttekintésből is világosan kiderül, hogy a kommunizmus felépítésének gigantikus programja milyen sokrétű, nagyszerű, de bonyolult feladatokat állít a marxista filozófiai tudomány elé. A program a társadalomtudományok és ezen belül a filozófia alapvető feladatát összefoglalóan is megfogalmazza: „Intenzíven fejleszteni kell a kutató munkát a *társadalomtudományokban*, amelyek a társadalmi fejlődés irányításának tudományos alapját képezik. E tekintetben a legfontosabb a kommunista építés gyakorlatának tanulmányozása és elméleti általánosítása, a szocializmus gazdasági, politikai és kulturális fejlődése és a kommunizmusba való átnövése fő törvényszerűségeinek tanulmányozása, a kommunista nevelés problémáinak kidolgozása.”

*

Az 1960. évi Moszkvai Nyilatkozatban és az SZKP új programjában nagy helyet foglalnak el az ideológiai harc kérdései. „A jelenlegi körülmények között — állapítja meg a Moszkvai Nyilatkozat — az ideológiai kérdések különös jelentőségre tesznek szert. A kizsákmányolók osztálya a szocializmus sikereivel a tömegek mind aktívabb eszmei megdolgozását állítja szembe, igyekszik a tömegeket a burzsoá ideológia szellemi fogságában tartani. A kommunisták abban látják feladatukat, hogy átfogó és határozott támadást indítsanak az ideológiai fronton, kiszabadítsák a néptömegeket a burzsoá ideológia minden fajtájának és formájának szellemi fogságából, egyebek között a reformizmus bomlasztó befolyása alól.” A világméreteken folyó ideológiai harc lényegét és irányát korunk fő tartalma határozza meg. Erre mutat rá az SZKP programja is: „A mai világban elkeseredett harc folyik két ideológia, a kommunista és a burzsoá ideológia között. Ez a harc a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet történelmi folyamatának visszatükröződése az emberiség szellemi életében.”

Az ideológiai harc magasfokú elméleti felkészültséget, elvi következeteséget és eszmei tisztaságot követel minden kommunistától, különösen az ideológiai front dolgozóitól. A Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP programja közvetlen segítség is ehhez, az ideológiai harc megbízható programja és platformja. Ha ennek a két dokumentumnak a fényében vizsgáljuk a hazai eszmei küzdelmeket az elmúlt néhány esztendőben megállapíthatjuk, hogy az az ideológiai tevékenység és eszmei harc, amelyet ezekben az esztendőekben az MSZMP kezdeményezett, vezetett és inspirált, teljesen helyesnek bizonyult. A párt idejében felismerte, hogy az 1956 utáni konszolidációnak elengedhetetlen előfeltétele volt az eszmei győzelem az ellenforradalom ideológiája felett. A párt elvi következetességgel visszaverte az ellenforradalom előkészítésében és utóvédharcában nagy szerepet játszó antikommunista ideológiai támadásokat. A párt vezetésével széleskörűen kibontakozott a nacionalista ideológia kritikája, ami különösen azért jelentős, mert — az SZKP programjának szavaival — „a nacionalizmus az a fő politikai és ideológiai fegyver, amelyet a nemzetközi reakció és a belső reakciós erők maradványai a szocialista országok egysége ellen felhasználnak”. Le kellett leplezni a különféle „harmadikutás” koncepciókat is, amelyek objektíve szembenálltak a fejlődéssel. Kemény küzdelmeket

kellett folytatni — és kell folytatni ma is — a kapitalizmust megszüpítő elméletekkel, a kapitalista gazdaság helyzetét idealizáló, reformista színezetű nézetekkel, a tőkés állam lényegét leplezni próbáló „tisza demokrácia” demagóg jelszavával, a „modernizmus” címén a polgári kultúra eszményeit népszerűsítő irodalmi és művészeti törekvésekkel. Az egész ideológiai életre élénkítően hatottak a párt elméleti munkaközösségei által kezdeményezett viták, előre vitték a marxista ideológia fejlődését a Központi Bizottság, és a KB osztályainak, elméleti munkaközösségeinek olyan ideológiai anyagai, mint az MSZMP művelődéspolitikai irányelvei, a „népi” írók ideológiájának kritikai elemzése, a magyar irodalom felszabadulásátani fejlődésének értékelése, a burzsoá nacionalizmus elleni harcról szóló tézisek, a filozófiai aktíva tézisei, irodalomkritikánk néhány fogyatékoságának bírálata stb.

A párt által vezetett ideológiai harc csak azért lehetett eredményes, mert a párt határozottan fellépett mind a revizionizmus, mind pedig a dogmatizmus ellen. A magyar kommunisták saját tapasztalataikon győződhetek meg annak az értékelésnek a helyességéről, melyet a Moszkvai Nyilatkozat adott a revizionizmus, illetve a dogmatizmus veszélyességéről. Meggyőződünk arról is, hogy nem lehet a harcot csak az egyik fronton folytatni, dogmatikus pozíciókból nem lehet leküzdeni a revizionizmust, mintahogy a dogmatizmusnak sem ellenszere a revizionizmus. A párt ezért úgy vette fel az eszmei harcot a fő veszélyt képező revizionizmus ellen, hogy egyben határozottan leszámolt a marxizmus dogmatikus eltorzításával is. A revizionizmus — ezen belül a filozófiai revizionizmus — következetes kritikája ezért az alkotó marxizmus győzelme volt. Szívós eszmei harcot követelt a dogmatikus torzítások eszmei leküzdése is. Ennek a harcnak a lényege az volt, hogy az élet minden területén — a filozófiai munkában is — végig kellett vinni azt a megújulást, amelyet az SZKP XX. kongresszusa indított el, a XX. és a XXII. kongresszus által elítélt koncepciókhoz és módszerekhez ragaszkodó konzervatív erőkkal szemben. Ezek a koncepciók és módszerek a filozófiai munkában a jelenkor tényleges problémáinak alkotó megválaszolásától való elfordulásban, a tudomány valószínű eredményeinek ignorálásában, „filozófiai” érvekkel történő elutasításában, elméleti konstrukcióknak csak idézetekből való építésében, betűragásban, a definícióknak a centrumba állításában stb. nyilvánult meg. Ezeknek a módszereknek a visszahúzó erejét nem lehetett máról holnapra megszüntetni, teljes felszámolásuk ezután is fontos feladat.

A marxizmus átfogó ideológiai előretöréséhez jelenleg kedvezőek mind a nemzetközi, mind a belső előfeltételek. A kapitalista világot a kapitalizmus általános válságának további kiéleződése jellemzi, az általános válság harmadik szakaszának pedig fontos ismertetőjegye az ideológiai válság. „A burzsoá tanok és iskolák nem állták ki a történelmi próbát. Nem tudtak és nem tudnak tudományos választ adni az élet által feltett kérdésekre. A burzsoázia ma már képtelen olyan eszméket meghirdetni, amelyek magukkal ragadják a néptömegeket. A *burzsoá ideológia súlyos válsággal küszködik.*” (Az SZKP programja). A burzsoá ideológia súlyos válságával szemben világszerte a marxizmus-leninizmus előrenyomulásának vagyunk tanúi, és azt tapasztalhatjuk, hogy jelentősen megnőtt a dogmatizmustól megszabadult, következetes és harcoss marxizmus tekintélye és vonzereje. Az ország belső helyzetét illetően az elmúlt években végbement társadalmi változások, a szocializmus építésének eredményei teremtettek kedvező feltételeket az ideológiai fejlődéshez.

Ilyen körülmények között ideológiai életünk uralkodó mozzanata a marxizmus előnyomulása, a kommunista ideológia offenzívája. A marxizmus térhódítása ideológiai életünkben azonban nem automatikusan megy végbe, a fejlődés nem egyenesvonalú, gyakran ellentmondásokon keresztül halad előre és az uralkodó tendenciát — a marxizmus általános offenzíváját — gyakran keresztezik ellentendenciák — a polgári-kispolgári ideológia ellentámadásai. „A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kapitalizmus csökevényei a szocialista rendszer megteremtése után is sokáig megmaradnak az emberek tudatában” —, figyelmeztet a Moszkvai Nyilatkozat.

Ezek a csökevények még ma is bázist képeznek a polgári-kispolgári ideológia védekezéséhez és ellentámadásaihoz. Természetesen ezeknek az ellentmondásoknak a formája különbözik az 1956-os kísérletektől. Ma még nyilvánvalóbb, mint 1956-ban volt; hogy a marxizmus elleni frontális támadás teljesen reménytelen. A fő módszerük ezért — törekvés a polgári ideológia egyes áramlatainak és bizonyos revizionista felfogásoknak a rehabilitálására és ideológiai békülékenység terjesztése. Ezek a kísérletek rendszerint a társadalmi, politikai és ideológiai fejlődés reális problémáihoz kapcsolódnak de azok torz, egyoldalú értelmezését próbálják a polgári-kispolgári nézetek igazolására felhasználni.

Így pl. korunk fő tartalmának sokoldalú elemzését, a szocializmus, a demokrácia és a békéért vívott harc összefüggéseinek feltárását egyesek arra próbálják felhasználni, hogy rehabilitálják Lukács Györgynek egyszer már jogosan bírált felfogását korunk alapvető ellentmondásának természetéről, — annak ellenére, hogy ez a felfogás homlokegyenest ellenkezik a kommunista világmozgalom tudományosan kidolgozott értékelésével. A társadalmi valóság beható vizsgálatának szükségességét — ami a társadalomtudományok fejlődésének reális igénye — Szalai Sándor a polgári szociológia eszméinek becsmérlésére és terjesztésére használta fel. Azon a címen, hogy a szocialista irodalom és művészet fejlődésében előtérbe került a korszerűség problémája, sokan a polgári kultúra dekadens eszméit, annak „modernizmusát” kezdték népszerűsíteni.

A filozófiai tézisek azt a feladatot állították a hazai marxista filozófiai front elé, hogy „befolyásolja az egész ideológiai és tudományos életet, élessze és segítse a polgári-kispolgári eszmeáramlatok elleni harcot, kezdeményezze és támogassa a különböző tudományágakban, az irodalmi és művészeti életben ható antimarxista felfogások világnézeti-módszertani bírálatát”. Filozófiai munkánk egyik legnagyobb gyengesége, hogy ezen a téren még mindig nem következett be döntő fordulat. Filozófusaink többsége még mindig nem kapcsolódott be aktívan az ideológiai és tudományos élet különböző területein az eszmei harcokba, nem kezdeményezi elég bátran a polgári-kispolgári eszmeáramlatok kritikáját és nem segíti elég hatékonyan azok kiszorítását tudományos életünkben. Pedig tennivaló bőven akad. A történetírásban és az irodalomtörténetben még mindig megtalálhatók a nacionalista szemlélet maradványai, nem teljesen számoltuk még fel a „szellemtörténeti” módszert sem. A marxista történészekkel és irodalomtörténészekkel közösen a marxista filozófusoknak is határozottabban kell fellépni a polgári-kispolgári eszmeáramlatok ilyen megnyilvánulásaival szemben. Az ideológiai harc kibontakozását és ezen belül a marxista filozófusok kezdeményező aktivitását követeli meg a marxista filozófia és természettudomány szövetségének megerősítése is. A természettudományok eredményei megerősítik és gazdagítják a dialektikus

materializmus világnézetét, a szovjet tudomány nagy sikerei pedig azt mutatják, milyen szédületes fejlődésre képes a tudomány a dialektikus materializmus világnézeti talaján. A természettudomány és a marxista filozófia találkozásában azonban nem automatikusan megy végbe. Ezt a folyamatot akadályozzák és lassítják a természettudósok körében elterjedt idealista filozófiai nézetek. Természettudósaink egy része, szavakban gyakran filozófiai közömböséget és semlegességet hirdetve, a valóságban még mindig nem tudott megszabadulni a szubjektív idealista pozitivizmus és a vallás által támogatott objektív idealizmus hatásától. Ezek a nézetek a legtöbb esetben nem is tudatosan, kikristályosodott, tiszta formában jelentkeznek, hanem eklektikusan, helyes törekvésekkel keveredve. Ezért különösen fontos, hogy nyílt ideológiai vitákban leplezzük le őket, felhívjuk a figyelmet veszélyességükre és kimutassuk tarthatatlanságukat a tudomány szempontjából. A természettudomány egyes területein a materialista természettudósok és a marxista filozófusok már nálunk is megindították ezt a munkát, közös vitákra került sor, természettudósok és filozófusok cikkei, tanulmányai jelentek meg a természettudomány filozófiai kérdéseiről. Ezeknek a közös erőfeszítéseknek a következményeként pozitív eredmények születtek a fizika és a kémia területén, noha az idealista filozófiai nézetek felszámolása még itt sem fejeződött be. Más területeken — mint például a biológia területén — még nem bontakoztak ki ilyen viták, a világnézeti kérdések tisztázása még nagyobb mértékben előttünk álló feladat.

A politikai és kulturális fejlődés figyelemreméltó jelensége, hogy a polgári-kispolgári ideológia korábbi reprezentatív képviselői közül némelyek — mint például Németh László — politikai nézetei komoly változáson mentek keresztül és mindinkább tükrözik a fejlődő szocializmus sikereit. Természetes, hogy ezt a fejlődést minden rendelkezésünkre álló eszközzel segíteni kell. Nem segíti azonban ezt a fejlődést az olyan magatartás, amely a megtett pozitív lépéseket üdvözölve az ideológiai békülékenység álláspontjára helyezkedik és beszüntet minden ideológiai vitát, lemond arról, hogy bírálja a helytelen ideológiai pozíciókat.

A polgári-kispolgári ideológia utóvédharcai és ellentámadásai — amelyek az ideológiai élet több területén is megnyilvánulnak — általában méltó visszautasításra találnak a marxista filozófusok, esztéták, közgazdászok stb. részéről, de arra figyelmeztetnek, hogy az ideológiai harcot nem lehet beszüntetni, ellenkezőleg, a szocialista kulturális forradalom győzelme érdekében fokozott lendülettel és elvi következetességgel folytatni kell.

A szocialista kulturális forradalom fejlődése megköveteli azt is, hogy ideológiai és kulturális életünket határozottan megszabadítsuk a dogmatizmus maradványaitól. Egyes dogmatikus torzítások még ma is hatnak, sőt időnként felélénkülnek. Ennek forrása a kommunista világmozgalom fejlődésében az SZKP XX. kongresszusával kezdődő új szakasz jelentőségének megnemértése, lebecsülése, ami akadályozza, hogy az elméleti munka valóban alkotó legyen és középpontjában korunk alapvető problémái, hazánkban elsősorban társadalmunk fejlődésének kérdései, kerüljenek.

A marxizmus nyílt ellenfelei és a revizionisták természetesen mindent elkövetnek annak érdekében, hogy a marxizmus minden megnyilvánulását és különösen a marxista-leninista elmélet pártosságát, a következetes ideológiai harcot dogmatizmusnak tüntessék fel. Az ilyen vádak elutasítjuk, de harcolunk minden akadály ellen, amely fékezi korunk valóságos problémáinak pártos, tehát elmélyült, tudományos vizsgálatát, a marxizmus-leninizmus

alkotó alkalmazását és továbbfejlesztését ezekben a kérdésekben. A marxista filozófia csak akkor tudja betölteni történelmi hivatását, ha a tudományokkal együtt fejlődik, gondosan tanulmányozza és általánosítja valamennyi tudomány eredményeit. Ezért különösen veszélyes az olyan dogmatikus szemlélet, amely felületesen kezeli a tudomány új eredményeit, ignorálja, vagy megalapozatlan „filozófiai” érvekkel elveti azokat. A marxista filozófusok kötelessége harcolni a természettudományban jelentkező idealista nézetek ellen. Ez a harc azonban csak a természettudósokkal megvalósított szoros szövetség alapján, a természettudomány új kutatási eredményeinek tiszteletben tartásával lehet eredményes.

Filozófiai életünk egyes jelenségei nyomatékosan felhívják figyelmünket a kétfrontos harc szükségességére. A filozófiai revizionizmus egyik módszertani alapja a marxista dialektika hegelianus, idealista eltorzítása, a hegeli dialektika és a marxista dialektika különbségének elmosása, a marxista filozófiai materializmus jelentőségének lebecsülése. Ezekkel a torzításokkal szemben a marxista filozófusok helyesen hangsúlyozták a marxi és a hegeli dialektika elvi különbségét, a marxista *materialista* dialektika jelentőségét. Akadnak azonban filozófusok, akik ebben a kérdésben a másik véglet felé hajlanak és megfelelnek a marxista filozófiai materializmus dialektikus jellegéről, a marxista filozófia materializmusát a mechanikus, metafizikus materializmushoz közelítik és lényegében negatív álláspontra helyezkednek a hegeli dialektikával szemben. A helyes marxista álláspont ebben a kérdésben megköveteli, hogy mind a kétféle torzítástól elhatároljuk magunkat.

Az ideológiai harc bonyolultságát fokozza az is, hogy az a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élésének viszonyai között bontakozik ki. A békés egymás mellett élés még inkább növeli az ideológiai harc jelentőségét és sok vonatkozásban sajátos feltételeket teremt hozzá. „A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése — írja a Moszkvai Nyilatkozat — nem jelenti a szocialista és burzsoá ideológia megbékélését. Ellenkezőleg, feltételezi, hogy a munkásosztály, valamennyi kommunista párt fokozza harcát a szocialista eszmék diadaláért. Az államok közötti ideológiai és politikai vitákat azonban nem háborúval kell megoldani.” A békés egymás mellett élés az ideológiai harc területén azzal is jár, hogy bővülnek a marxista és az antimarxista filozófusok, szociológusok stb. közti közvetlen kapcsolatok. Egyes nemzetközi tudományos szervezetekben marxisták és antimarxisták is részt vesznek, szaporodik a közösen rendezett tanácskozások, konferenciák száma. Az ilyen érintkezést, találkozásokat, vitákat üdvözljük, fejlesztjük és úgy tekintjük, mint újabb fórumot a marxizmus igazának védelmezéséhez és terjesztéséhez, a polgári ideológia leleplezéséhez.

Az ideológiai harcnak ez a formája azonban egyben magas követelményeket is állít a marxista filozófusok elé. Mindenekelőtt: a polgári ideológia képviselőivel folytatott érdemi vitában alapos felkészültségre, a marxizmus színvonalas képviselőit és fokozott elvi szilárdságra van szükség. Világosan kell tisztázni az ideológiai harc módszerének és taktikájának elvi problémáit is. Ilyen probléma pl. hogy ideológiai ellenfeleinket differenciáltan kell kezelni, a valóságnak megfelelően figyelembe kell venni a burzsoázia és a kispolgárság közötti, valamint a burzsoázián belüli ellentmondásokat, amelyek tükröződnek a polgári-kispolgári ideológiában is.

A kapitalizmus általános válságának új, harmadik szakaszában a kapitalizmus ellentmondásainak kiéleződése még a közép- és kisburzsoázia egy

részét is szembeállítja a leghatalmasabb monopóliumokkal és széleskörű demokratikus antimonopolista egység létrejöttének feltételeit teremti meg. Az ehhez vezető úton a kommunista pártok ilyen vagy olyan formában — rövidebb vagy hosszabb időre — politikai szövetségre léphetnek polgári, antimarxista filozófusokkal, szociológusokkal is. Ma is több olyan polgári filozófust ismerünk, akinek politikai állásfoglalásában sok a pozitív elem. Ilyen például az egzisztencialista Sartre fellépése az algériai gyarmati háború ellen, állásfoglalása a kubai forradalom mellett. Bertrand Russell az angol békemozgalomban játszik aktív szerepet. Ayer nem titkolja szimpátiáját a Szovjetunió iránt. A politikai szövetség kiszélesítésénél az ilyen polgári értelmiségiekről nem mondhatunk le, mindent el kell követni, hogy a velük való politikai szövetséget azokban a kérdésekben, ahol az lehetséges, ápoljuk és fejlesszük. Még akkor is, ha nem mindig bizonyulnak szilárd szövetségeseeknek. De bármily kedvezően alakul is ez a szövetség, az általuk képviselt antimarxista filozófiai nézetek bírálatairól nem mondhatunk le, mivel ezek a filozófiai, szociológiai nézetek minden pozitív politikai szándék ellenére objektíve gyakran ellentétes szerepet töltenek be. Rájuk is vonatkozik az, amit Lenin a húszas évek elején mondott a kommunisták és a haladó értelmiségiek szövetségéről: „a kommunistáknak és és valamennyi következetes materialistának, amikor bizonyos mértékben szövetségben dolgoznak a burzsoázia haladó részével, hajthatatlanul le kell leplezniük ezt a szövetséget, valahányszor reakciós húrokat pendít meg.”

A politikai szövetség és az ideológiai harc alakulását még bonyolultabbá teszi az is, hogy a békés egymás mellett élés időszaka nem egyenletes, hiszen az agresszió és a háború erői még nem adták meg magukat. Ezért ezen az időszakon belül számolni kell a helyzet kiéleződésével is, amikor az imperializmus háborús törekvéseinek eredményeként a világháború kirobbanásának veszélye igen komollyá válhat. Ezért a legnagyobb éberségre van szükség a háborús körök politikájával szemben és a szocialista országoknak minden szükséges intézkedést meg kell tenniük az egész szocialista tábor biztonságának és sérthetlenségének biztosítására. A helyzet kiéleződése a háború és béke frontján természetesen kiélezi az ideológiai harcot is. A béke és a szocializmus ellenségei aljas terveiket az antikommunista és antimarxista rágalomhadjáratuk fokozásával próbálják leplezni. Mindez erős polarizálódásra vezet az ingadozó középrétegek körében. Egyrésztük még jobban meginog, megretten és magatartásán az eddiginél is erősebben kiüt a polgári ideológia hatása. Másrésztük — miután felismerte, hogy a háborús veszély csak a szocialista országok és a kommunisták vezetésével hárítható el — tovább közeledik hozzánk és így a politikai-eszmei szövetség kiszélesedésének és megerősödésének újabb lehetőségei jönnek létre.

A polgári ideológia válságának egyik figyelemreméltó „mellékterméke”, hogy egyes polgári filozófusok hosszú vívódás után képesek önkritikusan szakítani korábbi világnézetükkel és eljutnak a marxista filozófiához, mint például az ismert japán filozófus, Janagida Kendzuro, aki „Vallomásaim” című könyvében számol be érdekes világnézeti fejlődéséről és számol le korábbi világnézeti lelkiismeretével. A természettudósok között is szép számmal akadnak, akik felismerték az idealista nézetek tarthatatlanságát és egyre határozottabban a materializmust védelmezik a természettudományokban, gyakran közeledve a dialektikus materializmushoz. Elég talán Louis de Broglie, Vigier és David Bohm neveit megemlíteni. Mario Bunge haladó argentin filozófus is a

materializmus álláspontjáról fordul szembe a polgári filozófiában uralkodó reakciós, idealista áramlatokkal.

A marxisták számára természetesen nem közömbös, hogy miként alakul ez a folyamat, mennyire lehet kiszélesíteni, hányan jutnak el a polgári-kispolgári értelmiség képviselői közül a dialektikus és történelmi materializmushoz. Akadnak azonban, akik ezt a folyamatot a pártosság gyengítésével, a kritika beszüntetésével akarják elősegíteni, messze elébe mennek ideológiailag is azoknak, akikről úgy vélik, hogy közelednek — bár még nem jutottak el — a marxizmushoz. Ez abban fejeződik ki, hogy nemcsak kritikátlanul megengedik a moder n polgári filozófia különböző irányzatainak tudományos-szellemi létjogosultságát, hanem közös találkozáspontokat keresnek köztük és a marxista filozófia között, pozitív mondanivalót vélnek felfedezni bennük a marxizmus számára is és ezen az alapon akarnak ideológiai-filozófiai együttműködést teremteni.

Ez az álláspont azonban tarthatatlan és káros. Először is azok szempontjából, akik őszintén közelednek a marxista filozófiához, megnehezíti, vagy megakadályozza, hogy minél előbb szakítsanak a polgári filozófiával, korábbi filozófiai nézeteikkel, márpedig ez elengedhetetlen feltétele annak, hogy eljussanak a marxizmushoz. A baráti kritika, amely az alapvető elvi kérdésekben nagyon is következetes és határozott, a legjobb segítség ennek az útnak a megtételéhez. Természetesen nem arról van szó, hogy az ilyen „közeledők” korábbi nézeteiben ne lennének pozitív fogódzók, amelyek kiindulópontul szolgálhatnak a marxizmus irányába történő fejlődéshez és hogy ne kellene bátorítani a már megtett pozitív lépéseket. De világossá kell tenni azt, hogy ezek a lépések a korábbi filozófiájuk egész rendszerével és lényegével való radikális szakítás nélkül nem vezethetnek el a marxista filozófiához. Emellett a nem marxista, vagy a még nem marxista értelmiségiek iránti bizalom és megbecsülés egyik követelménye, hogy komolyan vesszük a körükben érvényesülő antimarxista ideológiákat, őszintén kifejtjük véleményünket ezekről, s elméleti téren harcolunk ezek ellen.

Másodszor: káros ez a felfogás azért is, mert figyelmen kívül hagyja a modern antimarxizmus új taktikáját, illúziót kelt és nem készül fel ennek leleplezésére és visszaverésére. A marxista filozófia egyes tételeinek formális elismerése nem minden esetben jelent valóságos közeledést a marxizmushoz, gyakran objektíve éppen az antimarxizmus új pozícióinak kiépítéséről van szó. Most, amikor a marxizmus elleni frontális támadások sorra összeomlottak, a polgári antimarxisták nagy része ellentmondásokat keres a marxizmuson belül, megpróbálja a fiatal Marxot kijátszani az érett Marxszal szemben, szembeállítani a történelmi materializmust és a marxista dialektikát, beolvasztani a marxista filozófia egyes elemeit a polgári filozófiába, a marxista filozófiába becsempészni különféle polgári irányzatok eszméit és ilymódon összebékíteni a marxizmus és a polgári filozófia egyes irányzatait. Ezt az új taktikát a marxizmus fokozódó vonzereje kényszerítette rá az antimarxista ideológusokra és célja: hamis irányba terelni a tömegek növekvő érdeklődését a marxizmus iránt. Ezért az ideológiai harcban különösen fontos élesen meghúzni a határvonalat a marxizmus és a polgári-kispolgári ideológia különféle irányzatai (beleértve a marxizmussal formálisan „kacérkodó” irányzatokat is) között és rendkívül veszélyes minden olyan illúzió, amely ezt a határvonalat elmossa.

A határvonal világos megvonása, az elvi kritika következetessége azonban nem akadályoz meg bennünket abban, hogy ne ismerjük fel a polgári

filozófia egyik-másik iskolája által felvetett probléma jelentőségét. Lenin azt tanította, hogy az idealista filozófia az emberi megismerés élő fájának parazitája, amely reális problémákra ad torz, egyoldalú válaszokat. A mai idealista filozófia is — pl. a neopozitivizmus — gyakran a tudományos megismerés reális problémáira építi spekulációit. A mai polgári filozófia marxista kritikája megköveteli, hogy az antimarxista filozófiai nézetek osztálytartalmának és idealista, metafizikus világnézeti jellegének határozott feltárása és következetes kritikája mellett ássuk ki ezeket a reális problémákat és oldjuk meg őket a dialektikus materializmus szellemében. A marxista filozófia fejlődése megköveteli azt is, hogy figyelemmel kísérjük és komolyan vegyük a polgári tudósok eredményeit. A polgári ideológia válsága nem azt jelenti, hogy polgári, idealista világnézeti tudósok most már a tudomány semelyik ágában sem érhetnek el számottevő eredményeket. Ilyen eredmények vannak, s különösen a természettudományok területén sok kiemelkedő tudós van, akinek világnézete idealista, de ennek ellenére saját szaktudományában még mindig jelentős eredményeket ér el. Más a helyzet a társadalomtudományok területén, de még egyes polgári közgazdászok, szociológusok is gyakran értékes tényeket és adatokat gyűjtenek össze. Ezek felhasználása azonban csak megfelelő kritikával történhet. Máiig sem vesztette el az érvényét Lenin figyelmeztetése ezzel kapcsolatban. „Ezek a professzorok — írta Lenin a polgári tudósokról — a legértékesebb műveket képesek adni a kémia, a történet, a fizika speciális területén, de *egyetlen-egynek* sem szabad közülük elhinni *egyetlen szót sem*, amikor filozófiáról van szó. Miért? Ugyanazon oknál fogva, amiért a politikai gazdaságtan *egyetlenegy* professzorának sem szabad elhinnünk *egyetlen szót sem*, mihelyt a politikai gazdaságtan általános elméletéről van szó, bármilyen értékes munkát is képes adni a tényekkel foglalkozó speciális kutatások terén. Mert a politikai gazdaságtan a modern társadalomban éppen olyan párttudomány, mint az *ismeretelmélet*. A gazdaságtan professzorai nagyjában és egészében csak a tőkés osztály tudós segédei, a filozófia professzorok pedig a teológusok tudós segédei”.

Az ideológiai harc és a jelenkor alapvető problémáinak pozitív megoldása, a marxista filozófia alkotó fejlődése nem két különálló dolog, hanem csak egyazon folyamatnak két oldala. A marxista filozófia csak a többi filozófiai áramlat ellen vívott harcban adhat megoldást korunk problémáira, a polgári filozófia kritikája csak a felvetődő problémák pozitív, marxista-leninista megoldásával lehet eredményes. Ehhez a kettős, de szerves egységben lévő feladathoz adnak a marxista filozófusok számára biztos kiindulópontot és megbízható vezérfonalat a marxizmus-leninizmus alkotó dokumentumai: a Moszkvai Nyilatkozat és az SZKP új programja.

СОВРЕМЕННОСТЬ И РАЗВИТИЕ МАРКСИСТСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Адам Вурт

Статья посвящена анализу значения Московской Декларации 1960 года и новой программы КПСС. В ней указывается на то, что эти документы представляют собой вехи на пути развития творческого марксизма—ленинизма и в то же время определяют и основное направление марксистской философии. Марксистская философия может развиваться только в гуще революционной практики, борясь с ее задачами, обобщая опыт этой борьбы и поставив безотказательно теоретическую работу в области философии в

службу революционного развития. Побуждение к этому дало и прошлогоднее совещание актива венгерских философов. В Московской Декларации и Программе КПСС освещаются важнейшие вопросы нашего времени, на которые дают ответы в духе марксизма. Одновременно эти документы дают надежную опору для дальнейшего марксистско-теоретического и философского анализа. Задачей философов-марксистов является углубление и конкретизация характеристики главного содержания нашей эпохи, изучение закономерностей перехода от социализма к коммунизму. Развитие марксистской философии неразрывно связано с идеологической борьбой, являющейся отражением в духовной жизни человечества исторического процесса перехода от капитализма к социализму. Идеологическая борьба ставит высокие во всяком отношении требования перед философами-марксистами. Именно с этой точки зрения рассматриваются в статье некоторые проблемы идеологической борьбы в Венгрии и особенности идеологической борьбы в условиях мирного сожительства капитализма и социализма.

TODAY AND THE DEVELOPMENT OF MARXIST PHILOSOPHY

by Ádám Wirth

The article examines the significance of the 1960 Moscow Declaration and of the new Programme of the Soviet Communist Party from the point of view of Marxist Philosophical research. It points out that these documents represent a milestone in the development of creative Marxism—Leninism and determine the fundamental trends of Marxist Philosophical Work. Marxist Philosophy can develop only in the very heart of revolutionary practice, wrestling with its tasks, generalising its experiences and putting the theoretical side of philosophical activity at the service of revolutionary development. Last year's meeting of Hungarian Marxist Philosophers also gave stimulus to this trend. The Moscow Declaration and the new Programme of the Soviet Communist Party raise the most burning issues of our days; they give Marxist answers to these issues and at the same time a sure starting point to further Marxist theoretical and philosophical analyses. The task of Marxist philosophers is to deepen and make concrete the characterization of the main contents of our age, to study the laws of transition from socialism to communism. The development of Marxist Philosophy is inseparable from the ideological struggle, which is the reflection of the historical process of transition from capitalism to socialism in the intellectual life of humanity. The ideological struggle, in every regard, sets very high demands on Marxist philosophers. From this point of view the article discusses some problems of ideological struggle in Hungary and the characteristics of the ideological struggle within the circumstances of the peaceful coexistence of the two social systems.